

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

# ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уређивачки одбор:

*др Алексић Радомир, др Бошковић Радосав, др Грицкајић Ирена, др Коларич Рудолф,  
Конески Блаже, др Николић М. Берислав, др Павловић Милвој, др Пецо Асим,  
др Пешиќан Мићар, др Сивановић Михаило, др Хрстић Маје*

Главни уредник

**М. СТЕВАНОВИЋ**

књ. XXVII — св. 1—2.

БЕОГРАД  
1966—1967.

## О ПОРЕКЛУ СЛОВЕНСКИХ АКЦЕНАТСКИХ ТИПОВА

ОСВРТ НА СТУДИЈУ СОВЈЕТСКОГ АКЦЕНТОЛОГА  
В. М. ИЛИЧА-СВИТИЧА

I. Студија совјетског акцентолога В. М. Илича-Свитича о пореклу акцената балто-словенских имена<sup>1</sup> иде у ред фундаменталних истраживања о пореклу балто-словенске акцентуације, и по свој прилици представља једно од најзначајнијих дела из те области. За задатак својих истраживања И.-С. је узео утврђивање односа акцентуације имена (именица, придева, бројева) у балт. и слов. језицима према акцентуацији ие. прајезика каква се реконструише на основу података староиндијског, грчког и германских језика, међусобно у значајној мери сагласних.

Сасвим је оправдано засновати таква истраживања на односу немотивисаних имена, јер су ту акценатски односи најконзервативнији, а морфолошка подударња овде су много потпунија него у мотивисаним речима и у конјугацији. Основана је и ауторова оријентација на лексичко упоређивање речи из појединих категорија, а не на упоређивање самог система, јер системи и за знатно краће време могу добити и сасвим супротан лик (уп. словеначку привидну „окситонију“ типа *poljē-poljā* и „баритонију“ типа *reši-rēšēt*). Такође је при оваквом упоређивању неопходно ограничење на речи не само истог корена, него и исте првобитне основе. Држећи се тих критеријума, И.-С. је прикупио и обрадио значајан фактографски материјал и дошао до веома интересантних закључака.

II. Општије акцентолошке концепције и теорије у оквир којих И.-С. смешта своја истраживања углавном су ово:

— Де Сосирову теорију (потискивање акцента на следећи слог нарочитог квалитета) И.-С. прихвата у оном облику у којем ју је формулисао сам де Сосир — тј. као појаву у балтијским језицима; њено

---

<sup>1</sup> В. М. Илич-Свитич: Именная акцентуация в балтийском и славянском — Судьба акцентуационных парадигм. Москва 1963. Стр. 1—178.

проширење на словенски прајезик, напротив, не признаје — тј. прихвата закључак до кога су дошли Ј. Курилович и К. Станг<sup>2</sup>.

— И.-С. прихвата претпоставке по којима слов. и балт. хетеротоне (речи са маргиналним, помичним акцентом, тј. комбинацијом иницијалног и финалног типа) представљају продужење не. типова са помичним акцентом, који су морфолошким процесима проширени и модификовани у балто-слов. Модификација би се састојала у морфол. преосмишљавању не. односа баритоније (неиницијалне) у јаким и окситоније у слабир падежима консонантских основа, који засведочују грч. и ст.-инд. језик, у однос иницијалног и финалног акцента, својствен балт. и слов. језицима.

— И.-С. је склонии да разлике дугих ненаглашених слогова посматра као разлике у квантитету (хронолошки условљене) него као интонационе разлике (уп. стр. 81. и 156).

— Фонетским акцентом слогова са прадужином И.-С. сматра само прасл. стари акут (""); за примере као *сѣн*, *дѣр*, *гѣву* (са прадужином у основи) усваја Мејеову претпоставку — да они показују аналогиско ширење циркумфлекса код првобитно акутованих хетеротона.

— За прасловенске новоакутске акценте прихвата претпоставке да су добивени рецесијом (протеротонијом).

Треба напоменути да су ово концепције за које се И.-С. изјашњава понекад у сасвим кратким, узгредним напоменама и да њихова провера није ни постављена као задатак његове студије.

III. Како је познато, литавски језик, као најбољи репрезентант балтијске акцентуације, показује четири акценатске парадигме — једну са доследном баритонијом, а три са особеним акценатским кривуљама (помицањем акцента у парадигми). Ова четири типа своде се на два (баритоне и хетеротоне), само што се у оквиру сваког од њих разликују основе са не. дужином (тј. са литавским „акутом“) и основе са не. кратким вокалом, који је у лит. задржан као кратак вокал или продужен (лит. кратки акценат и „циркумфлекс“). Сем тога, акценатска кривуља не. кратких основа модификована је у неким облицима де Сосировом апотонијом, тако да су се у односу на основе са прадужином појавиле нове варијанте (*barytona impura* и *heterotona impura*).

На основу упоредних података за не. прајезик реконструишу се такође два типа: баритоне и тип који И.-С. назива помично-окситониј-

<sup>2</sup> J. Kurilowicz : Le problème des intonations balto-slaves, RSl X (1931), 75—80, Ch. S. Stang : Slavonic accentuation, Oslo 1957, 15—20.

ском парадигмом (код тематизованих основа доследна окситонија, а код коренских и сугласничих акценат варира између наставка и последњег слога основе). На питање о односу двају индоевропских и двају балтијских типова различито се одговарало, често и са доста оскудним фактографским материјалом. Спровевши значајна лексичка упоређивања балтијског и староиндијско-грчко-германског акценатског материјала, И.-С. долази до ових закључака:

1) Старе *крајке основе* (ие. кратки монофтонг или кратки дифтонг) директно продужавају ие. стање: лит. баритоне (заправо *barytona impura*) одговарају ие. баритонима, а лит. хетеротоне (и овде *heterotona impura*) — ие. помично-окситонијском типу. Слика је донекле замућена каснијим померањима, која начелно представљају прераду баритона у хетеротоне, што И.-С. објашњава већ ранијим подударњем у падежима где је код хетеротона био иницијални акценат и нарочито тим што су се де Сосировом апотонијом добиле нове додирне тачке два типа. Такав правац померања потврђује се упоређивањем савременог стања са акценом старијих споменика, такође упоређивањем архаичнијих и прогресивнијих дијалеката; тако идентификован, он омогућава да се код речи колебљиве акцентуације баритонија начелно може узимати за архаичније стање.

а) За око 60 анализираних примера ие. баритона И.-С. налази у лит. десетак примера са доследном баритонијом и преко четрдесет речи колебљивог акц. типа; за неколико примера нису засведочени ни трагови баритоније, а код придевских *o*-основа баритонијски тип је готово потпуно елиминисан.

б) Према ие. помично-окситонијском типу наведени лит. материјал веома доследно, са занемарљивим бројем колебљивих акцената и одступања, иде по хетеротонијском типу. Ово је веома важно за основаност читаве претпоставке о чувању ие. типова, јер *доказује* начелну једносмерност лит. иновација и оправданост критеријума И.-С. да се колебљиви акценат основа са пракраткоћом узима као старија баритонија.

2) Код *основа са старијом дужином* (било прајезичком, било „трифтоншком“, типа *bit < oiet*) стање је знатно друкчије. Овде у лит. постоји и тенденција супротног правца — у неким говорима се уопштава баритонија, а у неким хетеротонија. То „знатно смањује вредност литавских података“ и упућује да се као основни ослонац узима летонски језик, који у дугим слоговима начелно чува рефлекс старих типова. Заснивајући тако своју анализу, И.-С. налази три категорије балтијских примера:

а) Према ие. баритонама са старијом дужином било којег порекла — превојном (аблаутском, алофонијском), непревојном, трифтоншском — И.-С. налази балтијске баритоне (са акутом у лит. а у лет. са ~).

б) Исти балтијски тип долази и према ие. помично-окситонијском типу, али — према претпоставци Хирта и Бонфантеа коју прихвата и И.-С. — само у основама са неаблаутском (такође не трифтоншском) дужином, за коју се претпоставља да је настала испадањем „ларингала“ (*grīcā* < *grīHcā* и сл.). Овде бисмо, дакле, имали давнашње преношење акцента на претходну дужину, које И.-С. претпоставља и за словенски језик и сматра га прајезичком дијалекатском појавом (тако се објашњавају неке појаве у Ригведи<sup>3</sup> и у келто-италској грани ие. језика<sup>4</sup>).

с) Преостали део ие. помично-окситонијског типа одражава се у облику балт. хетеротона са акутом (у лет. прекинута интонација, ^).

Према изложеном, општи закључак до којег И.-С. долази у погледу порекла балтијских имена јесте да се ие. баритонија начелно чува, с тим што је у неким позицијама модификована де Сосировом апотонијом; ие. „помично-окситонијски“ тип у балтијском се јавља као помични тип (хетеротоне), изузев што су основе са неаблаутском правдужином прерађене у баритоне. На основу овако идентификованог критеријума И.-С. даље употребљава балтијски материјал за реконструкцију ие. стања при разматрању порекла словенских акцената.

IV. Међутим, на основу истраживања И.-С. за словенски акценат односи према индоевропском нису тако једноставни. Те закључке разгледаћемо нешто подробније.

1) За имена са ие. *крајикоћом* код различитих типова основа однос према ие. акценту доста је различит.

а) За *а*-основе И.-С. долази до закључка да ие. „помично-окситонијски“ тип одговара словенским хетеротонама. Такав однос И.-С. претпоставља за ове прасл. речи:

*bordà* (ак. *bōrdō*), *ovsà* (ак. *ǫvьср*), *polsà* „узорани појас земље“, *zolà* „пепео“, *rosà*, *snzà*, *čēnà*, *rǫkà*, *grēdà*, *zimà*, *tolkà* „моба“, *nogà*, *kosà*, „власи“, *krǫxà*, „мрва“, *soxà* (од ие. *bhordhǎ* и сл.).

[1°]

<sup>3</sup> Н. Sköld : Zur Akzentzurückziehung auf Akutsilben, ZSlPh IV (1927), 143.

<sup>4</sup> В. А. Дыбо : Сокращение долгот в кельто-италийских языках и его значение для балто-славянской и индоевропейской акцентологии. Вопросы славянского языкознания 5, Москва 1960, 9—34.

Ие. баритоне прерађене су према И.-С. у слов. окситоне:  
*lěxà* (ак. *lěxǝ*) „леја“, *vьdovà, bləxà, тьglà, kosà* (оруђе), *čьrtà, krupà*  
 „прекрупа“ и „грађ“, *osà, lǝkà* „кривина, завој“, *gvězdà, medjà,*  
*čerdà* „стадо“ и „низ“, *volkà* „влака“, *čevà* „цев“, *pěstà* „ступа,  
 аван“ (од ие. *lōisā* и сл.). [2°]

Одступање од таквог односа И.-С. види у свега два примера:  
*zetjà* (ак. *zětjǝ*, што се не слаже са лит. баритонијом), где се мо-  
 же претпостављати утицај паралелне *i*-основе *zetz* — и *đogà* „дуга“ и  
 „дуга“ (ак. *đogǝ*, што се не слаже са лит. хетеротонијом). Треба. ме-  
 ђутим, признати да велика измешаност окситона и хетеротона код  
*a*-основа у слов. језицима у многим случајевима не дозвољава си-  
 гурно идентификовање прасл. типа. Посебно треба напоменути да  
 за основе са редукованим вокалом у корену подаци из јужнијих срп-  
 скохрватских говора изгледа да немају диференцијалне вредности, јер  
 овде постоји јака тенденција прерађивања ових основа у баритоне,  
 вероватно једнако за прасл. окситоне и хетеротоне (*буха, суза, снаха,*  
*сѣлаза, игла, игра*); то треба довести у везу са условима регенерације  
 коренског вокализма (утицај облика у којима је континуирано чуван  
 јаки полугласник).

б) Према ие. *o*-основама мушког рода *оба* акц. типа И.-С. налази  
 само слов. хетеротоне:

*tǝrǝ,* „дивљи бик“, *xǝdǝ, sǝkǝ, vǝlkǝ* „влак“, *měxǝ, migǝ, gǝlsǝ,*  
*rǝxǝ* „неред“, *strǝpǝ* „кроста“, *dǝxǝ, gǝrnǝ* „ковачки виган“,  
*idǝkǝ, drǝgǝ, vǝrnǝ, pělnǝ* „шлен“, *kǝrbǝ* „котарица“ (од ие. *tourós,*  
*sodós* итд.). [3°]

*lǝkǝ, bǝgǝ, zǝbǝ, vǝzǝ, věčerǝ, vǝlsǝ, čěrpǝ, vǝlkǝ, sǝnǝ, grǝmǝ, lǝgǝ*  
 „дегало“, *gǝjǝ* „благостање“, *bǝdǝ, čěpǝ, pǝrxǝ* „прашина“, *rǝgǝ,*  
*sněgǝ, gǝrdǝ* (од ие. *lónkos, bhógos* итд.). [4°]

У неким чак. говорима (Сусак, североисточна Истра) среће се  
 двојак акценат мушких хетеротона (*zǝp-zǝbǝ/mix-mixa*, где И.-С. на-  
 лази значајна подударана са два ие. типа: *glas, hod, mex, plen*  
 без промене акц. у ген. (одговарају ие. окситонама), а *zub, grad, rog,*  
*luk, sneg, sep, vlas* са окситонијом у ген. (одговарају ие. баритонима);  
 у овим примерима И.-С. види архаизме са прерадом ие. баритоније  
 аналогном оној коју смо видели код *a*-основа.

Среће се и изван број примера у којима према *o*-основама  
 м. рода у другим ие. језицима (са баритонијом или са непознатим  
 акцентом) у слов. налазимо окситоне м. рода:

*gǝnǝ* „узорана бразда“, *rǝjǝ, drǝgǝ* „полуга“, *strǝkǝ.* [5°]

И.-С. објашњава ове примере претпостављајући да су напоредо са образовањима м. рода постојале и паралелне баритоне ср. рода; видећемо касније да према анализи И.-С. ие. баритоне ср. рода чине основни састав слов. мушких окситона.

с) За *o-neutra* основано се претпоставља ие. миксотонија, тј. акценат множине супротан јединском. Према закључцима И.-С. ове основе доживеле су у прасл. доста особен развој.

Према слов. окситонама (у јд.) И.-С. налази ие. окситонију (такође у јд.) и кратак вокал у основи:

*però, òtrò* „унутрашњост, утроба“, *sidlò* „замка, петља“, *dnò*, *gnèzdò, jèdrò* „језгро, семе“, *gьrnò* „ковачко огњиште“ и „жеравица“ (од ие. *peróm* или *pteróm, ontróm* и сл.). [6°]

За множину ових именица И.-С. претпоставља прасл. *perá | pèra, otrá | òtra*, тј. факултативне неоакутске акценге. Исту акценатску слику налазимо код *pluraria tantum* према ие. образовањима са множинском баритонијом (тј. већ помињана прерада ие. баритоније, јер се овде не може претпоставити утицај једине):

*jètrá | jètra, vortá | vòrta, plujá | plúja* (< *éuterá* ...). [7°]

Одступање И.-С. налази само у једном примеру:

*sòto* (број) према ие. *k'rtóm*. [8°]

Према ие. баритонама (у јд.) *o-neutra* И.-С. налази читав низ слов. окситона *мушког* рода:

*sítz* (плетарска биљка), *pòdz, dvòrò, tьrnò, lьnò, mòxъ* „маховина“, *vònz* „нешто спољашње“, *čèrdò* „ред“, *čèrnò* (врста суда и део огњишта), *dèrnò* „дрен“, *ščitò, pьrstò, vòskò, pèstò* „оруђе за мрвљење (ступа)“, *pridò* „оно што се дода, дометне“ (од ие. *séitom, pòdom* итд.). [9°]

На основу ових примера И.-С. изводи убедљив закључак да су ие. *barytona neutra* (*o*-основе) у слов. прерађене у окситоне м. рода. И.-С. претпоставља да је ово уследило због промене послеакценатског завршетка -ом у -ъ, а да до подударана са ие. баритонама м. рода није дошло јер су оне већ пре тога прелаза биле пришле хетеротонама (услед подударана акцената у неким облицима). Примере у којима ие. баритоне (у јд.) *o-neutra* одговарају слов. окситонама *средњег* рода И.-С. посматра као обнављање завршетка -о на основу задржаног граматичког *средњег* рода:

*čerslò* „раоник“, *pluidò* „пловак“ (< *kérislom, plóutom*). [10°]

На исти начин<sup>1</sup> И.-С. објашњава<sup>1</sup> колебања између м. и ср. рода која су засведочена код знатног броја слов. окситона:

*černò | čèrnò*, тако и *pèst-, tьrn-, ud-, žezl-, kolt-, pьkl-, xьlst-, zvon-, pьtr-, boln-, čexl-*. [11°]

На основу констатованог односа И.-С. претпоставља да се и за оне слов. окситоне м. рода где изостају акц. паралеле у другим ие. језицима, али где има основа да се претпостави старије образовање ср. рода — може узети да потичу од ие. баритона (ср. рода):

*slòjъ, gròbъ, stòlъ, dèlъ, stògъ, plàtъ* „сплав“, *sérnъ* „иње“, *xvòstъ* „реп“  
и „вретено грозда“.

[12°]

На сличан начин И.-С. претпоставља да се случајеви где слов. окситонама м. рода одговарају балт. баритоне м. рода (у балт. је ср. род пришао мушком) — могу сматрати рефлексима старих образовања ср. рода са баритонијом у јд. (упркос томе што нема директних података о првобитном роду):

*sòmъ, gròdъ* „хум“, *kórtъ* „пут“ (мултипл.), *glístъ* „глиста“,  
*čbòrъ*.

[13°]

У зависности од изнесене претпоставке о пореклу слов. окситона *o-neutra*, И.-С. слов. хетеротоне ср. рода сматра прилично хетерогеном групом. Неке случајеве сматра каснијим успостављањем једине према формама *pl. tantum*:

*dròvo, kròsno* (према *dròvá, krosná*).

[14°]

За тросложне речи сматра да није било прераде ие. баритоније:

*èzero* (*ǰèzera*), *òlovo* (*òlovъ*).

[15°]

Такође за хетеротоне на *-jo-* (за које нису нађене паралеле у ие. језицима) претпоставља да потичу од ие. баритона:

*mòrje, pòlje, gòrje* „жалост“, *vètje* —

[16°]

док за пример *plektjè* сматра да потиче од старе окситоне. Уп. и примере под [33°] и напомену 5.

d) Сведочанства прераде ие. кратких баритона у слов. окситоне (док ие. окситоне дају слов. хетеротоне) И.-С. налази и код других типова основа. Код придева се некадашња граница два типа доста несигурно чува; ипак се за изванредан број примера може установити поменути однос ие. и слов. акцента (мада има и одступања):

*bòsъ, sùxъ, šùjъ, rùdъ* (< *bhosós* итд.) ;

[17°]

*òstrъ, nòvъ, mèdъ* „средњи“ (< *ák'ros* и сл.).

[18°]

Слов. *и*-основе тешко је оделити од *о*-основа, јер су се облици већ у прасл. измешали. Допуњујући претпоставку К. Станга (одн.нешто измењену Нахтигалову) И.-С. претпоставља да се старе *и*-основе (хе-



теротонијског типа) одликују нарочитим односом акцента јд. и мн. у српскохрватском, руском и украјинском (рус. *ѝлод-ѝлода-ѝлоды*, *дуб-дуба-дубы* — слично и укр., сх. *ѝлѝд-ѝлѝда-ѝлѝдови* *дѝб-дѝба-дѝбови* — тј. различито и од хетеротонијских *о*-основа: *bǫgъ*, *vǫisъ* и од окситона на *-и*-: *vǫlъ* и сл.); по Стаџу (и И.-С.) овакав акценат настао је под утицајем окситоније у ген. и лок. јд. *и*-основа. Овакве акц. односе И.-С. налази код свих речи:

*mědъ*, *rědъ*, *plǫdъ*, *tǫrgъ*, *dǫlъ*, *sādъ*, *dǫbъ*, *stānъ*, *lědъ*, *žirъ*, *vālъ*. [19°]

У погледу односа према ие. акценту и овде се засведочује горе претпостављени однос (мада су слов. окситоне овде малобројне):

*sǫkъ* „грana“, *tǫrkъ* „трак“, *mědъ* (слит., али не и ст.-инд. и грч.), *lědъ* (< *k'onkús* итд.); [20°]

*vǫrxъ*, *bǫbrъ* (< *uřsus*, *bhēbhrus*). [21°]

Код *и*-основа хетеротонија је у слов. готово доследно уопштена, тако да се налазе само неколике окситоне које се дају довести у везу са ие. баритонама:

*sědmъ*, *ǫstmъ*, *ǫgnъ*, можда и *ǫstъ*. [22°]

За *ѝ*-основе И.-С. такође претпоставља слов. окситонију према ие. баритонији:

*želъ* (ген. *želъve* < *želъve*, ак. *želъvъ*) „корњача“, *mǫrkъ*, *lokъ* (од ие. *ghélūs* итд.), [23°]

док према ие. помично-окситонијском типу налази трагове слов. хетеротоније:

*svekrъ* (ак. *svěkrъvъ*) < *sъek'rūs*. [24°]

е) Стање код основа на *-os/es-* и *-mъ/men-* И.-С. објашњава супротно општој концепцији о односу прасл. и ие. типова, тј. словенску хетеротонију изводи непосредно из ие. баритоније:

*něbo*, *věrmę* (ген. *věrmene*), *jъme* (од ие. баритона); [25°]

*pletę-pletěne* — „можда слов. иновација“; [26°]

сх. *врѣме-врѣмена*, укр. *ім'я-імені* — контаминација та два типа. [27°]

Стање код основа на *-r-* потврђује општу претпоставку И.-С.:

*sestrā* (ак. *sestrǫ*) < *sъésǫr*; [28°]

*dъkti* (ак. *dǫkterъ*) < *dhugatér*. [29°]

ф) За ие. основе на *-ē-*, где ст.-инд. и грч. сведоче о нарочитом типу помичног акцента (баритонија у „јаким“ падежима, окситонија у „слабим“), И.-С. претпоставља балто-словенско уопштавање бари-

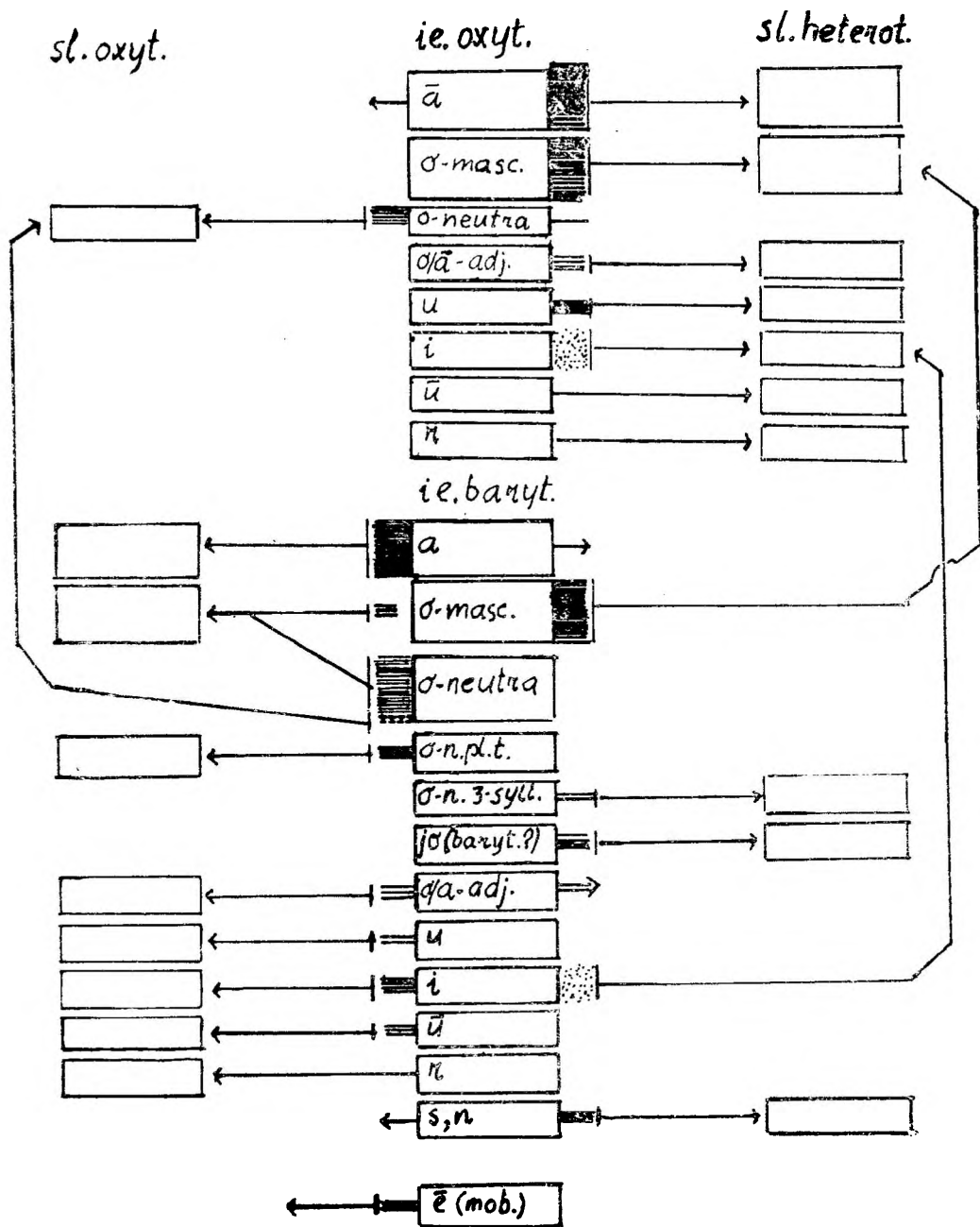


Схема развоја ie. brevia према закључцима Илича—Свитича

тоније, која је касније у слов. претпостављеним потискивањем акцента прерађена у окситонију:

*mǫrŭ* (ак. *mǫrŭvъ*), *pŏtъ* (према ст.-инд. *mánthā*, *pánthās*). [30°]

Сумирајући резултате И.-С. -еве анализе основа са ие. краткоћом видимо да он од своје опште концепције о преради ие. баритона у слов. окситоне и ие. „помично-окситонијског“ типа у слов. хетеротоне одступа у овим случајевима: окситонију код *o-neutra* изводи непосредно из ие. окситоније; хетеротоне *jo-neutra* изводи из ие. баритона; хетеротоне на *-mǫ/men-* такође изводи из ие. баритона. Још треба напоменути да акценат баритона и иницијални акценат хетеротона третира као акценат исте природе (тим подударењем објашњава прелазак ие. баритона *o-masculina* у хетеротонијски тип).

2) Међу именима са старом дужином И.-С. разликује ове случајеве:

— индоевропске баритоне (без обзира на врсту дужине) задржавају у прасл. (као и у балт.) баритонију, тј. слов. праакут на основи: *ŭva vŭlna*, *tŭlъ* „потилџак“, *lŕto*, *bŕrmę*, *znŕmę*, *brŕtrъ* (од ие. *ēiŭā* итд.); [31°]

— истог су прасл. (и балт.) акценатског типа ие. окситоне ако им је у корену неаблаутска (и не „трифтоношка“) дужина:

*grŭva*, *dŭmъ*, *pŭrъ* (уродица), *jŕto*, *dŕlgъ* (прид.), *pŕlnъ*, *mŕti*, *dŕverъ* од ие. *grŭwā* итд.; [32°]

— у осталим случајевима ие. окситоне одговарају прасл. (као и балт.) хетеротонама (овде И.-С. претпоставља слов. „метатонију“ — тј. прераду акута у циркумфлекс на основу аналогije):

*nŕgъ*, *smŕrdъ* „смад“, *golwā* (ак. *gŏlvŏ*), *tŭkъ* „маст“, *lŏgъ* „луг“, *jŕje*, *mŕso*<sup>5</sup>, *jŭnъ* (од ие. *nŏghŏs* — са аблаутском дужином, *smŕrdŏs* < *smŕrdŏs* и сл.). [33°]

Код основа са старом дужином постоје и извесна разлижења слов. и балт. података:

— код *o-neutra* у низ случајева летонски има акценат карактеристичан за балт. хетеротоне, а у слов. имамо баритонију, што И.-С. сматра летонском иновацијом (елиминисањем ие. миксотоније у корист множине):

*sŭto*, *krŕslo*, *lŭko*, *vŕko* „поклопац“, *ŕrdlo* „рало“; [34°]

<sup>5</sup> И.-С. претпоставља исто порекло и за остале слов. хетеротоне ср. рода са старом дужином: *tŕsto*, *jaro* „пролеће“, *lŕdo* „угар, ледина“, *vŕno* „свадбени дар“, *pivo*, *sŕno*, *zolto* (од *tŕstom* и сл.).

— нека неслагања запажају се и код *и*-основа (према балт. баритонама стоје слов. хетеротоне):

*s̃jnt̃* (али у ст.-инд. окситона, насупротив балт.), *vid̃s̃*, *k̃j̃j̃s̃*  
„маљ“; [35°]

— остала неслагања појединачног су карактера: *ž̃lñà* (слов. окситона — лет. хетеротона), *solñà* „слана“ (исто), *ž̃ila* (лет. хетеротона), *r̃b̃rṽs̃* (балт. и ст.-инд. баритона).

V. Пре него што пређемо на разматрање И.-С.-евих закључака треба дати неке начелне напомене.

1) Судећи по сигурније идентификованим појавама у слов. акценту, преношење акцента према почетку речи може бити углавном двојако:

— Асимилационо преливање наглашености на претходни слог (прототонија), које се у суштини мало разликује од других видова регресивне асимилације: и овде је заправо антиципација одређених изговорних елемената, у овом случају висине и јачине тона (одн. карактеристичне амплитуде и фреквенције треперења гласних жица). По себи је разумљиво што ова асимилација може јаче захватити ближи (други) део преакценатског слога, тако да је пренесени акценат обично узлазне природе (шток. *gl̃áva*, *ṽdda* < *gl̃āṽā*, *ṽod̃ā*, прасл. *bik̃s̃* < *bik̃s̃*, словеначки *r̃eč̃eš̃* < *r̃eč̃eš̃* итд.). Отуда се парадигма са узлазним акцентом може третирати као парадигма са акцентом који стоји за један слог даље — ако други елементи акц. система на то упућују.

— Појава секундарног акцента услед слабљења старог (уопште или зависно од квалитета и положаја старог акцента). Овде имамо смену акцената, а не асимилационо подешавање суседних слогова, а међу најтипичније случајеве спада замена окситоније прототонијом — услед посебне склоности првог слога развијању секундарне наглашености и склоности последњег слога редукционим процесима. Овде не треба очекивати узлазни акценат, али треба јасно изражен динамички, експираторни карактер новог акцента<sup>6</sup>.

2) Мање је прозиран механизам преношења акцента унапред, према крају речи (апотонија), али и овде треба првенствено мислити на асимилацију (прогресивну); у овом случају очекивао би се као непосредни резултат опадајући карактер слога са новим нагласком, који би

<sup>6</sup> Веома илустративну аналогију срећемо у Доњој Подравини у Хрватској, где је финални акценат уклоњен прототонијом, при чему нови акценат према опису Б. Клаића (ЈФ XV, 182—183) „пада кудикамо дубље“ него традиционални силазни. В. опширније у Српском дијалектолошком зборнику XV (Београд 1965), 31—33.

се могао прерадити у узлазни даљим померањем наглашености у истом правцу<sup>7</sup>.

3) При асимилативним померањима акцента може се очекивати напоредно истосмерно померање фонационог врхунца и на слоговима са којих није пренесен акценат. Могло би се, нпр., доводити у везу словеначко добро чување (и развој) узлазних акцената са потискивањем силазних акцената на наредни слог, или узлазни карактер литавског „циркумфлекса“ са де Сосировом апотонијом, или — с друге стране — протеротонија у неким шток. говорима са прерадом прасл. новог акута у циркумфлекс.

4) Уопште говорећи, објашњење фонетске природе нових акцената треба тражити првенствено у механизму њиховог настајања. При томе не треба губити из вида с једне стране фонетски карактер наглашености и њену подложност неким процесима карактеристичним и за остале гласовне елементе (редукција, асимилација, па и нека врста дисимилације), а с друге стране функцију акцента, тј. законитост да реч не може остати без акцента (ако то није условљено положајем у реченици), тако да се при редукцији старог акцента неминовно развија нови<sup>8</sup>. Нарочито за узлазне акценте вреди принцип да они по правилу представљају једну фазу померања наглашености (што не значи да се они не могу понескад и веома дуго одржати без битније промене); у односу на силазне и динамичне акценте узлазни акценат је начелно „обележени“ члан. Сем тога, треба имати у виду да се при фонетским променама акцента као непосредни резултат са више вероватноће може очекивати акценат посебне природе (наравно, у даљем развоју и упрошћавању фонолошког система долази и до изједначавања са акцентима другачијег порекла).

5) С обзиром на то, изгледа да се при разматрању развоја прасловенске акцентуације коначно треба одрећи идеје о фонолошки релевантној интонационој разлици ненаглашених слогова („акутовани“ и „неакутовани“ ненаглашени слогови). За објашњење природе прасл. акцената таква претпоставка је непотребна; уосталом доста је тешко и замислити изговор вишесложне речи која би истовремено имала и акценат на одређеном слогу и фонолошки релевантне интонације на ненагла-

<sup>7</sup> Може се и овде помишљати на неку врсту смене акцента, наиме — карактеристични фонациони успон који наступа после постакценатског пада могао би се ојачати на рачун примарног акцента; у овом случају не би био неочекиван узлазни карактер новог акцента.

<sup>8</sup> В. Срп. дијал. зборник XV, стр. 31. и 35.

шеним слоговима. Уместо о „акутованости“, треба говорити о квантитету у хронолошкој перспективи (разни слојеви дужина: прајезичке, „трифтоншке“, словенске дифтоншке и сл.). И.-С. се доста одређено држи таквог критеријума, што треба поздравити као допринос ослобођењу од једне методолошке заблуде.

б) При анализи уједначавања акцента у разним граматичким бројевима треба имати у виду релативну фреквенцију условљену семантиком (нпр. за речи као *йрсй*, *ребро* утицај множине може бити пресудан, док је код речи семантичког типа *злайо*, *йросо* тај утицај занемарљив). И.-С. води рачуна о овом принципу (видели смо да посебно разматра речи pl. tantum), али мислим да се у том правцу може ићи и нешто даље.

VI. Стиче се утисак да је И.-С.-ева анализа појединачних корелација уопште узето објективна и поуздана колико је у овој области реално могуће. Рекло би се, међутим, да се за неке појаве које открива његова анализа могу дати нешто д р у к ч и ј а о б ј а ш њ е њ а, која у крајњој линији чине прихватљивијим основне поставке његове студије.

1) Определељујући се за фонетски карактер претпостављене апотоније — при чему је неопходно показати зашто она није захватила и иницијалне акценте хетеротона — И.-С. прибегава објашњењу које је по свој прилици недовољно: да је до апотоније долазило у комбинацијама са проклитиком, тј. да се фонетским путем потискивао само унутрашњи акценат. Кад се има у виду велика фреквенција номинатива и зависних падежа без предлога, тешко је претпоставити да би комбинације с предлогом могле изазвати толико крупне промене акценатских односа; с друге стране, такво објашњење искључује примену аналогног правила код глагола, где има појава за које је И.-С.-ево правило добро дошло (В. А. Дабо је са великом убедљивошћу показао да глаголи са баритонијом и са неоакутском рецесијом иду у исти генерални тип<sup>9</sup>). Отуда је неопходна претпоставка — која се намеће као *услов* прихватања И.-С.-еве апотоније — да је иницијални акценат хетеротона био *друкчије* *йрприоде* него акценат баритона.

2) Извођење балто-словенске хетеротоније из прајезичких појава помичног акцента једва да је могућно. Помичност ие. акцента засведочена је само у архаичним образовањима која су већ у прајезику морала изгубити продуктивност — а сем тога остаје мотивисана степеном вокализма у корену и наставку. Продуктивност тих односа могла би се

<sup>9</sup> Вопросы языкознания — 1958, 6, стр. 55—62. и 1960, 6, стр. 113—119.

оčekивати само за ране фазе тематизације ие. корена — али да је помичност тада широко спроведена, тешко би било објаснити њено касније потискивање (о којему сведоче ст. -инд. и грч. језик). С друге стране, преношење акцента на проклитику представља квалитативно нову појаву, коју је тешко извести из помицања акцента између наставка и последњег слога основе — какво је заправо засведочено за ие. прајезик, и то само за неке морф. типове. Значајан је и факат да неки од тих типова за које се претпоставља да су послужили као прототип балто-словенске хетеротоније (основе на  $\bar{e}$ , в. под  $30^\circ$ ) — у балт. и слов. и не показују помични акценат.

3) Треба, дакле, претпоставити прераду ие. окситоније у балт. и слов. хетеротонију, другим речима: фонетско повлачење крајњег акцента на први слог — под одређеним условима. Те услове је данас тешко утврдити, али би се рекло да највеће могућности даје претпоставка да се акценат повлачио са крајњег дифтонга<sup>10</sup> кад није био на његовом последњем елементу (-*an*, -*ou*, -*oi* и сл.). Овде би се могле тражити и друкчије формулације, и говорити нпр. о дифтонзима опадајуће интонације, чиме се приближавамо претпоставци Ф. Седлачека<sup>11</sup> — само што то повлачење за балт. језике не треба узимати *умесйо* де Сосирове апотоније, нити са њим искључивати апотонију у словенском. Највећу препреку оваквој претпоставци изгледа да представља одсуство прототоније у ген. множине, о којему је тешко судити због неједначености наставка у ие. језицима<sup>12</sup>.

Резултат ове прототоније би био акценат опадајуће интонације, али вероватно са израженијом динамичном, експираторном природом него примарни акценти; у тој његовој нарочитој природи треба видети узрок одупирању процесима апотоније.

4) Постоје неке битне разлике слов. и балт. помичног акцента које се не дају објаснити познатим законитостима. Ту најпре долази ном. јд. имена на -*os*, *us*, -*is*, где насупрот балтијској окситонији имамо

<sup>10</sup> Или можда под одређеним условима и са унутрашњих слогова, у што овде не можемо улазити. Може се мислити и на улогу традиционалних различитих интонација наглашеног слога.

<sup>11</sup> Fr. Sedláček: Přízvuk podstatných jmen v jazycích slovanských (Праг 1914), 176; претпоставки о слов. иницијалном акценту као резултату прототоније има и код низа других испитивача.

<sup>12</sup> Могло би се помишљати на утицај законитости својствених реченичком акценту с обзиром на то да неки наставци у множини имају донекле аглутинативни карактер или карактер партикула, другим речима — тражити одраз исте појаве о којој сведоче образовања као *jeseněsь* < \**jeseněs*: *jěsenь* или шток. *овдѣка*.

слов. иницијални акценат. Исти однос засведочен је у дат. и лок. мн. (словеначки *možet, kostet*, староруски *ó громехъ, княземъ, на ѿলেখъ, ѿ временехъ* и сл.<sup>13</sup>); слов. иницијални акценат у овим облицима нарочито је доследно засведочен за хетеротоне *pl. tantum (ludi, děti, oči)*, што веома убедљиво сведочи о његовој архаичности. Некадашњи паралелизам са балт. акцентуацијом потврђује ситуација код *a*-основа, где се не срећу појаве прототоније у поменутиим облицима.

Изгледа да је неопходно овде претпоставити фонетско (прототонијско) повлачење акцента, тј. ранију дезакцентуацију једног дела крајњих полугласника (условљену њиховим пореклом), изван које би остао бар полугласник који потиче од комбинације са назалом (ген. мн., ном.-ак. јд. ие. *barytona neutra* → *oxyt. masc.*); с обзиром на дифтоншку природу ових комбинација, таква хронолошка разлика у слабљењу крајњег полугласника не би била неочекивана. На овај начин лакше би се објаснило неколико појава:

- разлике према балтијском у ном. јд. и дат. и лок. мн.;
- експанзивност хетеротонијског типа код имена на *-os, us, -is*;
- чак. однос *zūb-zūbā* (в. под IV. 1b) и чињеница да при прелазу

*barytona neutra* у м. род није дошло до изједначења са истим акц. типом м. рода<sup>14</sup>.

Можда би претпостављена хронолошка разлика у слабљењу крајњег полугласника помогла и да се објасни однос *rodokъ* (ном. јд.): *rdokъ* (ген. мн.), који је иначе врло тешко објаснити.

5) Дужина неког слога није разлог да тај слог буде узлазан. Према томе, за узлазни карактер акцента слов. баритона треба тражити посебно објашњење. У контексту резултата И.-С.-еве анализе рекло би се да нам се објашњење управо нуди: прерада акцента ие. баритона у праакут може бити резултат процеса паралелног и истосмерног са И.-С.-евом апотонијом<sup>15</sup>.

<sup>13</sup> Станг, о. с., 76, 84, 88.

<sup>14</sup> Претпостављени прелазак *-om > ь* (са променом рода као последицом) не мора се обавезно везати за поста акценатски положај— могуће је да се одређена промена боје вокала изврши и под акцентом посебне врсте (овде новим, апотонијским). Иначе, природно је претпоставити да је управо прелазак именица ср. рода у м. род убрзао изједначавање старих типова мушког рода (тежња упрошћавању настале трихотомije). Ном. јд. — као централни падеж, изузетно велике фреквенције — могао је бити довољан диференцијални моменат који је определио правац померања код ие. *barytona masculina brevia*; с друге стране, под утицајем зависних падежа могле су се поједине лексеме изједначити и са ранијим *barytona neutra* (уп. примере под 5, т. IV).

<sup>15</sup> Овде су начелно могуће две претпоставке о току и механизму те прераде. Прва: метатонија (померање фонационог врхунца у оквиру истог слога); у овом случају би требало примити И.-С.-ево објашњење рецесије *grīvā > grīva* (можда



Овим престаје потреба (и оправданост) да се акценти као *nǎgъ*, *sŷnъ*, ак. *gǎlvę* објашњавају аналогизом (тј. да је некадашњи акут замењен циркумфлексом у помичном типу — Меје и др.). Такви акценти су са великом доследношћу — већом него што би се очекивало код аналошких процеса — спроведени не само код именица, него и код глагола (в. на наведеном месту код Дибоа), и њихово објашњење аналогизом представља заправо слабу карику у најпознатијим акцентолошким теоријама.

б) Идентификовању И.-С.-евог правила као одређеног фонетског закона веома сметају изузеци које он допушта: *peŕd* и сл. (в. под 6<sup>о</sup>) непосредно од ие. окситона; *mǎrje* (16<sup>о</sup>) од ие. баритона, супротно истом слов. типу са старом дужином — *jǎje* и сл. (33<sup>о</sup>); *věrmę* (25<sup>о</sup>) такође од ие. баритона; слично И.-С. објашњава прераду ие. *barytona masc.* у слов. хетеротоне. Мислим да ова одступања није неопходно допуштати.

Основно објашњење које се овде нуди јесте чињеница да је ие. миксотонија *o-neutra* (различит тип акцента у јд. и мн.) елиминисана у словенском; природно је да је правац слов. уједначења парадигме могао бити различит код појединих речи, зависно од релативне фреквенције једине и множине, тако да се међу слов. окситонама *o-neutra* морају очекивати речи различитог старијег акцента. Изгледа да је окситонија (словенска, од ие. баритоније) начелно била експанзивнији однос, и да је основни правац уједначења ишао у корист окситона (карактеристично је да су готово све слов. хетеротоне *o-neutra* такве семантике да утицај множине може бити занемарљив: *prǎso*, *větje*, *zǎlto* итд.). На тај начин, састав слов. типова *o-neutra* може бити хетероген:

— слов. окситоне: од ие. окситона под утицајем баритонијске множине; од ие. баритона у случајевима где је облик ср. рода могао бити обновљен на основу конгруенције (уп. под 10<sup>о</sup>, 11<sup>о</sup>);

— слов. хетеротоне: од ие. окситона кад је уопштен акценат једине; поједини случајеви можда од ие. баритона где је уопштен множински акц. тип;

ту иде и *nogǎxъ* < *\*noghāsú* — за разлику од *dūsěxъ* или *dūsěxъ* < *\*dousoisú*, или прасл. однос *-ica*: *-ikъ* и сл.): веома старо повлачење акцента на дужину најстаријег слоја. Друга: да је И.-С.-ева апотонија спровођена и у дугим основама, а да је њихова „баритонија“ резултат касније рецесије (уп. шток. дијал. ген. јд. *glǎve*: *kosě/kosě* и сл. — Смедерево, П. Ивић: *Die serbokroatischen Dialekte*, Хаг 1958, 230); у овом случају могло би се повлачење *grǎva* < *grǐvǎ* померити у знатно каснији период (независно од балтијског), објашњавајући разлике *grǎva*, *šǐla*: *jǎje*, *sŷnъ*, *prǐrvъ* неједнаким правцима морфол. уједначавања у парадигми.

— разилажења са летонским (*sīto* и сл., в. 34<sup>0</sup>) не би се морала тумачити једносмерно (као лет. иновације), него као неједнак правац уједначавања парадигме у појединим случајевима.

Код основа на *-m̃/men-* типови *bērmę* и *plemę-plemēne* сасвим су у складу са И.-С.-евим правилом (ако се оно формулише као одређен фонетски закон — да је стари ие. акценат са кратких слогова померен за један слог унапред) и паралелном прерадом ие. акцента на дугим слоговима. Објашњење изискује слов. хетеротонија, *vērmę* (или *vermę?*) — *vērmene*, јер у овом морф. типу није засведочена ие. окситонија; овде се може рачунати или са непотпуношћу података о прајезичкој ситуацији, или са изравнавањем према множини (ако је и овде постојала ие. миксотонија).

За основе на *-os/es-* не би се морало прибегавати овом објашњењу ако прихватимо претпоставку о ранијој, прототонијској дезакцентуацији редукованих завршетака.

VII. Према изложеном, мислим да би И.-С.-еве основне поставке биле прихватљивије ако се модификују у смислу онога што је горе речено и да би са њима била више у складу следећа општа схема развоја ие. акцента у прасловенском (односно предсловенском) езику<sup>16</sup>:

1) Прилажење дела ие. дугих окситона баритонама (протеротонија условљена предакцентатском дужином одређеног порекла)<sup>17</sup>:

[*gri: vā: ] > [grī: va:]* и сл. (уп. под 32<sup>0</sup>).

2) Слов. и балт. прототонија у неким окситонијским облицима (постанак балто-слов. помичног, хетеротонијског типа — модификовано правило Седлачека); услове је тешко одредити, али изгледа да је бис јод значаја дифтоншки карактер крајњег наглашеног слога:

ак. јд. [*bhordhā: m*] > [*bhórdha: m*], ак. јд. [*sodōm*] > [*sódom*], ак. јд. са предлогом [*po-k'mtōm*] > [*pó-k'mtom*] (в. 1<sup>0</sup>, 3<sup>0</sup>, 7<sup>0</sup>, 8<sup>0</sup>, 16<sup>0</sup>, 17<sup>0</sup>, 20<sup>0</sup>, 24<sup>0</sup>, 29<sup>0</sup>); ак. јд. [*smorədōm*] > [*smó: rdōm*] > [*smó:rdom*], ак. јд. [*gho: lyā: m*] > [*ghó: lya: m*] итд. (уп. 33<sup>0</sup>).

<sup>16</sup> Означимо — сасвим условно (искористићавајући уобичајене надредне знаке) — примарни ие. акценат (такође резултат рецесије у типу *grīvā*) са [˘], прототонијски акценат са [ˆ], резултат И.-С.-еве апотоније са [ˋ], стару дужину са [ː]; коначни прасл. акценти означени су уобичајеним знаковима (праакут " , циркумфлекс ˆ итд.). Реконструкција фонетског лика речи сасвим је схематска и условна.

<sup>17</sup> Ако ово у слов. није знатно касније промена, уп. напомену 15.

3) Словенска апотонија (И.-С.-ево правило) — потискивање ие. акцента са кратких слогова:

[*bhōgos*] > [*bogós*], [*lōnkos*] > [*lonkós*], ген. јд. [*bhōgo:-*] > [*bogá:-*], [*ǵidhēȳa:*] > [*vidová:*], [*ptēra:*] > [*p(t)erá:*], [*nōktis*] > [*noktís*], [*nēbhos*] > [*nebós*] итд. (уп. 2<sup>о</sup>, 4<sup>о</sup>, 5<sup>о</sup>, 9<sup>о</sup>, 10<sup>о</sup>, 18<sup>о</sup>, 21<sup>о</sup>, 22<sup>о</sup>, 23<sup>о</sup>, 26<sup>о</sup>, 28<sup>о</sup> и др.);

— паралелна прерада ие. акцента на дугим слоговима у словенски протоакут:

[*ē:īa:*] > *iva* итд. (в. 31<sup>о</sup>, 32<sup>о</sup>).

4) Словенска прототонија — прва дезакцентуација редукованих завршетака (-*os*, -*us*, *is*, -*u*...):

[*sodōs*] > *xódъ*, [*ob dousoisū*] > *ó dusěxъ*, [*bogós*] > *bōgъ* (али и даље ген. *bogá* итд.), [*lonkós*] > *lōkъ*, [*nebós*] > *nēbo* (одн. *nēbъ*), [*noktís*] > *nōt'ъ* (али и даље ген. *nor'ě*) итд. (уп. 3<sup>о</sup>, 4<sup>о</sup> и др.).

5) Неоакутска рецесија *аџоџонијског* акцента:

— са крајњег редукованог вокала у позицијама незахваћеним дезакцентуацијом из претходне тачке:

[*dvoróm*] > *dvòrъ*, [*tirnóm*] > *tírnyъ*;

— са унутрашњег полугласника:

[*nogíka:*] > *nòžьka*, [*ronkíka:*] > *ròčьka* или сл.;

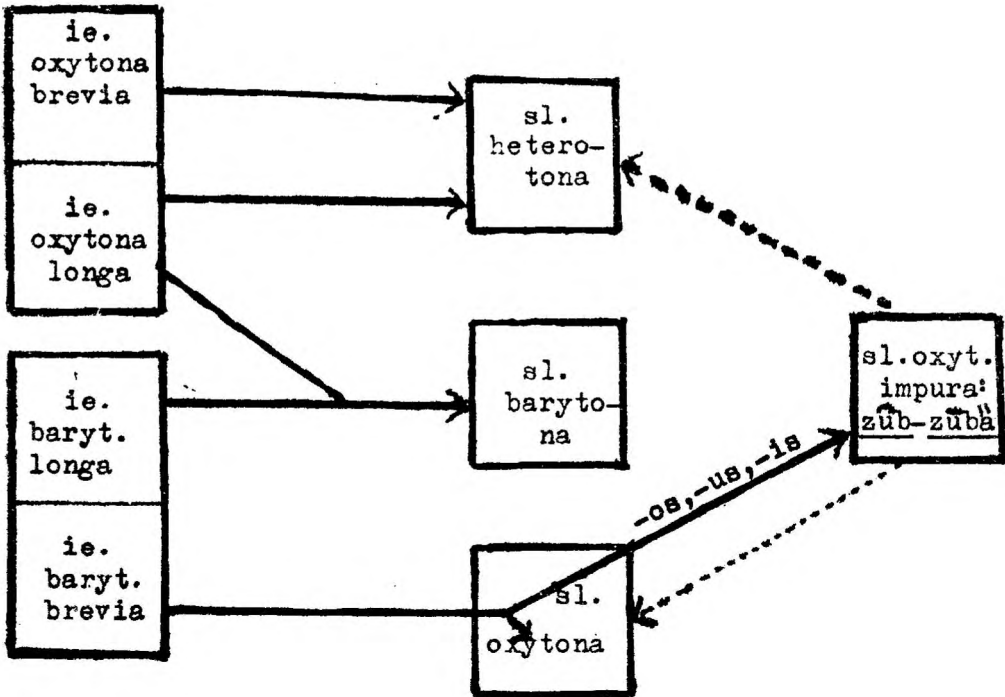
— у неким позицијама са крајњег вокала (можда прасл. дијалекатска појава):

ном. мн. [*p(t)erá:*] > *pèra*, инстр. мн. [*bogí:*] > *bògy* (али остаје *poljá* или *poljà* < [*poljā:*]);

— у неким позицијама са слога испред крајњег полугласника (можда оног полугласника који није био подложен прототонији под 4?): ген. мн. *potókъ* > *pòtokъ*, *nāródъ* > *národъ*(?).

Тиме смо дошли до стања какво се реконструише за последњу фазу прасл., с тим што се акценат добивен обема прототонијама одражава као прасл. силазни акценат (˘ или ˝, с обзиром на коначни прасл. квантитет), док се у осталим случајевима срећу акценти акутског карактера (ако искључимо проблем неоциркумфлекса).

У ствари, у изложеној схеми имамо само привидно велики број разних промена у прасл. Као општа тежња јасно се изражава помицање фонационог врхунца према крају речи. Прототонија, међутим, остаје резултат посебних појава везаних за крај речи — одн. редуције; у томе има заједничких елемената и са трећом појавом ширег домашаја —



неоакутском рецесијом, за коју изгледа да је била недовршен процес у тренутку дељења слов. прајезика<sup>18</sup>. С обзиром на велике временске распоне и већи број разних фонетских промена акцента не би био неочекиван.

Изложене претпоставке омогућују да се утицај аналогije на уобличавање прасл. акценатских односа сведе на мање размере него што се то често узима; рекао бих чак — да се сведе на реалне размере, на ону меру коју је оправдано очекивати у једном полиакценатском систему. Наиме — у једноакценатском или двоакценатском систему утицај ана-

<sup>18</sup> Овде није обухваћена прототонија наведена горе под 1. Према И.-С. то је дијал. процес ие. прајезика, и строго узето не би ни ишла у историју слов. прајезика; чак и ако је датирамо знатно касније (после апотоније, в. напомену 15), она не би знатно реметила општу тежњу с обзиром на специфичну условљеност предакценатском дужином и с обзиром на то да би дошла у време кад су померања наглашености према крају речи већ достигла коначни облик и да при крају прасл. епохе почиње долазити до израза супротна тенденција (макар и условљена одређеним фонетским околностима).

логије може бити знатно јачи него нпр. у четвороакцентском систему, јер је број додирних тачака разних типова у обрнутој сразмери са бројем акцената. Сем тога, према горњој схеми ограничава се донекле улога разлике у квантитету, која је у неким акценатским тероријама вероватно прецењена. Приложени графикон приказује основни однос не. акценатских типова према прасловенским, какав резултира из наведених претпоставки (нису одвајане прасл. дуге и кратке основе у истом типу; морф. уједначавања показана су испрекиданим линијама).

VIII. Мислим да изложена схема са И.-С.-евим правилом у основи омогућава објашњење неких појава којима је иначе тешко одредити порекло. У огледу који следи показаће се неке могућности примене те схеме (ово је само један низ претпоставки као илустрација могућности примене наведених правила, што наравно не искључује и друкчија објашњења).

1) Привидна дисоцијација прасл. финалног акцента — недоследност неоакутске рецесије (*poljà: sèla, lovíšb: nõsišb*) — објашњава се претпоставком да се преносио само секундарни, апотонијски акценат (можда и он не у свим прасловенским дијалектима): *poljà* < [*poljä:*], *sèla* < [*sedlá:*].

2) Колебања типова ген. јд. *pet'ì* (ст.-рус. *печѣ*, чак. *сѣрѣ*) поред *pè't'i, zòbà* (чак. *zùbà*) поред *zòba* могу бити резултат мешања типова — прилажења окситона хетеротонама за које смо претпоставили да је настало услед прототонијске дезакцентуације крајњег полугласника: *not'ì* < [*noktì-*] < [*nòkt-*], а *nòt'ì* према *nòt'ь* < *nòt'ь* < [*noktís*].

3) У тројству *ròžèxъ / ròžèxъ / rozéxъ* (сл. и у дат. мн.) прва два члана могу бити резултат истог мешања типова под као 2: *xòdèxъ* < [*sodoisû*], *ròžèxъ* < [*rogóisu*] < [*rò-*]; трећи члан може се различито објашњавати (недоследношћу неоакутске рецесије, утицајем а-основа, а може му се оспоравати прасл. порекло сводећи такве рефлексе на утицај ген. мн. на лок. мн. у одређеним словенским говорима).

4) Акценатско двојство у простом и сложеном презенту прасл. основа на сонант (неоакутска рецесија у сложеном, окситонија у простом облику) сасвим добро се објашњава ако се за сложени облик пође од не. енклизе: *рòčmešъ* < [*pokíne-*] < [*pò-*]; у простом презенту (бар у неким лицима) имали бисмо не. окситонију. Готово исти случај имамо код глагола типа *liti* (овде би прости облик, где поред широко засведочене окситоније долази шток. *lǐjēm*, вероватно указивао на разлику у акценту појединих лица).

5) Претпоставком о ие. енклизи (ненаглашени глагол иза наглашеног прилога — префикса)<sup>19</sup> и И.-С.-евим правилом могле би се објашњавати још неке појаве неподударања акцента простих и сложених облика:

— шток. *lōvīni*: *ūlovīni*, шток. дијал. *īechēni*: *isīdēchēni* и сл. (у простом облику ие. окситонија, с тим што је у 1. лицу јд. долазило до прототоније<sup>20</sup>);

— можда се и доследност акцента на основи презента код итератива типа *do-nositi* (за разлику нпр. од каузатива)<sup>21</sup> своди на рефлекс префиксног акцента захваћеног апотонијом (прости глаголи типа *nositi* стоје овде у подређеном односу према сложенима, што проистиче из итеративне функције: *nesti* → *donesti* → *donositi* → *nositi*);

— и код именица са префиксом срећемо неке разлике према простим образовањима (*rohòdъ*: *xòdъ*, *pòbъza*: рус. *нелъзя*) којима се може тражити објашњење у истом правцу: *rohòdъ* < [*rohòd-*] < [*pō-*] (*xòdъ* < *xòdъ* < [*sodòs*]), *pòbъza* < [*políga:*] < [*pō-*]<sup>22</sup>.

6) Неки односи који су навођени као доказ за деловање де Сосирове апотоније сасвим су у складу са И.-С.-евим правилом: *bāviti* — *ložiti*, *-lāziti* — *nositi*, *vidēti* — *virtēti*, уп. и *krāsti* — *peŕi* (*krādoxъ* — *pekòxъ* и сл.). Ови односи, заједно са узајамношћу баритона и окситона коју је за имена показао И.-С. а за глаголе Дибо, показују да се примена де Сосировог правила на прасл. не може просто одбацивати не претпостављајући неки друкчије формулисани процес који би доводио до разлике у месту акцента зависне од ие. квантитета — упркос томе што се показало да примени де Сосировог правила на словенске хетеротоне нема места.

IX. Остаје, наравно, знатан број акценатских појава којима је тешко дати сигурније објашњење. Посебно је сложен проблем идентификовања разних акутских типова, који се на основу места у морфолошко-акценатским системима и засведочених рефлекса углавном групишу у три случаја:

<sup>19</sup> Ту претпоставку потврђују прилике у староиндијском, широка заступљеност префиксног акцента у литавском, па и неке појаве у грчком језику. Уосталом, веома је вероватно да је управо такав акценатски однос имао знатног удела у срastaњу ие. адверба са глаголом у прасловенском и формирању словенског видског система.

<sup>20</sup> В. староруске потврде код Станга.

<sup>21</sup> В. ЈФ XXVI, 265—266.

<sup>22</sup> Факат да се код слож. глаголских именица слов. акценат на основи најдоследније јавља кад је у основи вокал *o* мора имати веома старо порекло. У складу са овде изложеном претпоставком то би значило да је ие. акценат на префиксу био посебно карактеристичан за образовање са превојним степеном *o*.

— Протоакутски тип на *индоевројским* дугим слоговима, који нема паралелног акцента на кратким слоговима (него је код паралелних образовања са краткоћом акценат за један слог даље): *bāviti*, *-lāziti*, *mātī* (: *ložiti*, *nošti*, *sestrā*). У западном делу јужносл. језика овај акценат се у низу облика претвара у циркумфлекс.

— „Двоакутски“ тип, тј. разне позиције у којима је на *јрасловенским* дугим слоговима засведочен акценат акутског карактера али различит од другог неоакута — и паралелно акутски акценат на прасл. кратким слоговима: кајк. (Бедња) *nāčne—rōčne*, шток. старије *ūodbrādak—ūodđdak*, *ovřšima—ogřebina*, шток. *mļāhū—bōļū* и др. Ове акценте тешко је разликовати с једне стране од праакута (и овде се у неким позицијама среће нови циркумфлекс, понегде чак и на прасл. кратким слоговима: бедњ. кајк. *potōkov*, *tnōgi* и сл.), а с друге стране од двојног (са очуваном разликом у квантитету) неоакутског типа.

— Неоакутски тип, паралелно на дугим и кратким слоговима, али са различитим рефлексом: *vōlčišь—nōšišь*, *bykь—kōny*, *lica—sēla*. Овде се начелно не среће прерада акута у неоциркумфлекс (уп. ипак бедњанско кајк. *vōlja*, *kōra*, *slōga*).

Најсложеније је идентификовати фонетско-квантитативну природу акцената „двоакутског“ типа и условити је позиционим и генетским околностима. Овде имамо различите случајеве финалног акцента (*nogā*, *ženā*, *selō* и др.), затим примере где се може претпоставити рецесија са унутрашњег полугласника: *nāčne-* или *nāčne-!rōčne-*, можда и комп. *mōldzš-* или *mōldzš-!bōljš-* (од [*nakine-*] < [*nā-*], [*mōldusj-*] < [*mōld-*] и сл.?), најзад — примере у којима би акутски акценат могао бити апотонијског карактера: *rovōrtьkь* или *rovōrtьkь* (< *rovōrt-*] < [*rō-*] ?).

С друге стране, неки неоакутски модели најлакше би се објаснили ако бисмо у њима видели апотонијски акценат — пре свега однос *ple-sti!oplēsti*, *trēsti!otrēsti* (на који упућује српскохрватска ситуација), где би акценат сложених облика могао бити уместо старог префиксног, прерађеног апотонијом; такође би се доследно присуство неоакута код итератива лакше разумело ако се пође од не. префиксног акцента (с обзиром на доминантну улогу сложених облика код итеративних основа). Тешко је, међутим, објаснити несагласност *otrēsti!*/шток. *ūdvera-ītak*, *ōgrlica*, *mēkii* — сем ако претпоставимо различиту судбину квантитета на пенултими и на слоговима даљим од краја речи; несагласност као шток. *ūdverāīīīī* (< *rovōrt-*) и *ūdverāīītak* вероватно онемогућује да се у оба случаја види апотонијски акценат.

Тешкоће задаје и објашњење порекла и хронологије неоциркум-флекса, затим кајкавског дугог акута на прасл. кратким слоговима (само код имена, не и у конјугацији<sup>23</sup>), такође мало очекивана неоакутска позиција о којој сведоче шток. тип *zâstava*, кајк. *zâhvala* и чешка дужина (уп. са кратким префиксом шток. *ïððloga*, кајк. *pòdloga*).

Те тешкоће, међутим, нису мање ни ако се пође од других познатих акцентолошких концепција, и упркос њима може се рећи да словенска апотонија у И.-С.-евој формулацији може послужити као добра основа за истраживања о прасл. акценту и за објашњење вликог броја словенских акцентатских појава.

1965.

Мишир Пешикан

## Резюме

М. Пешикан

## О ПРОИСХОЖДЕНИИ СЛАВЯНСКИХ АКЦЕНТУАЦИОННЫХ ПАРАДИГМ

— ПО ПОВОДУ ИССЛЕДОВАНИЯ В. М. ИЛЛИЧА-СВИТЫЧА —

Рассматривая проблемы происхождения акцентуационных парадигм балто-славянских имен, выдвинутые в труде В. М. Иллича-Свитыча, автор в I—IV разделах изложил главные выводы исследований И.-С., а также общие акцентологические концепции, в рамки которых введены эти исследования.

Переходя к обсуждению проблем, затронутых в работе И.-С., автор в V—VII разделах провел некоторые принципиальные наблюдения и изложил несколько иную концепцию развития прасл. акцентуации.

## 1.

1) Судя по более надежно установленным явлениям в славянском ударении, оттягивание ударения к началу слова может происходить, в основном, двояким образом:

— Ассимиляционное переливание ударения на предшествующий слог (протеротония) — процесс в сущности очень схожий с другими видами регрессивной ассимиляции: и здесь происходит антиципация

<sup>23</sup> В. приказ Једвајевог описа бедњанског говора у ЈФ XXVI.



определенных элементов произношения, а именно высоты и интенсивности тона (т. е. характерной амплитуды и частоты колебаний голосовых связок). Само по себе понятно, что эта ассимиляция может в большей мере охватить непосредственно соседнюю (вторую) часть предударного слога, вследствие чего оттянутое ударение обычно является восходящим (шток. *gláva, vdda*, прасл. *bykъ*, слов. *rečeš* и т. п.). Поэтому в парадигме с восходящим ударением можно видеть более древнюю парадигму с ударением на последующем слоге, — если только другие элементы акцентуационной системы с этим согласны.

— Появление вторичного ударения вследствие ослабления старого (вообще или в зависимости от качества и позиции старого ударения). Здесь нет ассимиляционного приспособления смежных слогов, а происходит смена ударений, типичным случаем которой является замена конечного ударения начальным (как следствие особой склонности первого слога к развитию вторичного ударения и склонности последнего слога к редуцированным процессам). В подобных случаях не следует ожидать восходящего ударения, но ярко выраженный динамический, экспираторный элемент нового ударения является здесь вполне естественным.

2) Труднее выяснить механизм отталкивания ударения к концу слова (апотонии). И здесь, кажется, следует учитывать возможность ассимиляции (прогрессивной) с нисходящим характером нового ударения как непосредственным результатом передвижения, но нельзя исключить и иного вида процессов (см. примечение б).

3) При ассимиляционных передвижениях ударения возможны и параллельные процессы передвижения точки звуковой кульминации в рамках подударного слога, неохваченного переносом ударения. Например, возможно связывать сохранение (и развитие) восходящих ударений в словенском языке с отталкиванием нисходящих ударений на последующий слог, или восходящий характер литовского „циркумфлекса“ с апотонией Сосюра, или — с другой стороны — оттягивание ударения в штокавских говорах с переходом прасл. нового акута в циркумфлекс.

4) Вообще говоря, объяснение фонетических особенностей новых ударений надо искать прежде всего в механизме возникновения этих ударений. При этом нельзя терять из вида, с одной стороны, фонетический характер ударения и его способность подвергаться некоторым процессам, характерным и для других звуковых элементов (редукция, ассимиляция, также и своего рода диссимиляция), а с другой стороны, функцию ударения в речи, т. е. закономерность,

в силу которой слово не может утратить ударения (поскольку это не обусловлено особым местом слова в предложении), так что при редукации старого ударения непременно возникает новое. Относительно восходящих ударений особо следует отметить, что они, как правило, представляют собой определенную фазу передвижения ударения (это не значит, что они не могут сохраняться без существенных изменений иногда в течение очень продолжительного времени); в соотношении с нисходящими и динамическими ударениями они, в принципе, являются „отмеченным“ членом. Кроме того, надо иметь в виду, что при фонетических передвижениях ударения с большей вероятностью можно ожидать качественно новое ударение (конечно, бывает и так, что в процессе дальнейшего развития и упрощения фонологической системы происходит отождествление такого ударения с ударениями иного происхождения).

5) Имея это в виду, при рассмотрении развития прасл. акцентуации необходимо, как кажется, окончательно отказаться от теорий о фонологически релевантном интонационном различии безударных слогов („акутированные“ и „неакутированные“ безударные слоги). Для объяснения природы прасл. ударений такое предположение является ненужным; впрочем, довольно трудно представить себе произношение многосложного слова, в котором бы находились одновременно ударение на определенном слоге и фонологически релевантные интонации на безударных слогах. Вместо об „акутированности“ следует говорить о хронологически различных слоях долгот, чего довольно определенно придерживается И.-С., так что его работа помогает освободиться от этого методологического заблуждения.

6) При анализе выравнивания ударения в различных грамматических числах необходимо учитывать относительную частоту употребления отдельных форм, обусловленную значением слова (напр. в таких словах, как *йрсѣй*, *ребро* влияние множественного числа может быть решающим, в то время как в словах семантического типа *злато*, *йрсо* это влияние незначительно). И.-С. имеет в виду этот принцип (напр. он отдельно рассматривает слова pl. tantum), хотя кажется, что в этом направлении можно идти и несколько дальше.

## 2.

Анализ отдельных соотношений, проведенный И.-С.-см, кажется в общем объективным и надежным, но возможно, что некоторые явления, открытые этим анализом, следует объяснять несколько по-иному.

му, что в конечном счете делает еще более приемлемыми основные положения работы И.-С.

1) Выказываясь за фонетический характер предполагаемой апотонии — причем необходимо показать, почему она не охватила и начальные ударения в подвижном типе — И.-С. предполагает, что ударение переносилось только в сочетаниях имени с проклитиками, где подударный корневой слог оказывался срединным. Имея в виду относительно очень частое употребление именительного падежа, а также и косвенных падежей без предлога, трудно согласиться, что сочетания с предлогом могли вызвать столь крупные перемены акцентуационных отношений; с другой стороны, подобное объяснение делает невозможным применение аналогического правила на глагольную парадигму, где встречается значительный параллелизм с отношениями в именной парадигме (В. А. Дыбо очень убедительно показал, что баритонированные глаголы и глаголы с новоаккутовой рецессией принадлежат к одному и тому же типу; см. примечание 9). Поэтому необходимо предположить — причем это становится условием для принятия апотонии И.-С. — что начальное ударение в слов. подвижной акц. парадигме было иного характера по сравнению с ударением баритонированных слов.

2) Выведение балто-славянского подвижного ударения из подвижного ударения в индоевропейском языке вряд ли возможно. Подвижность ие. ударения засвидетельствована лишь в архаических образованиях, которые уже в праязыке должны были потерять продуктивность. Кроме того, засвидетельствованные примеры этой подвижности находятся в полной зависимости от степени вокализма в корне и окончаниях, что трудно объяснимо, если бы эти примеры являлись пережитками системы, применявшейся и в тематизированных основах. С другой стороны, оттягивание ударения на проклитику представляет собой качественно новое явление, которое трудно вывести из подвижности ударения в рамках окончания и последнего слова основы (именно такая подвижность засвидетельствована для ие. праязыка). Важно и то, что некоторые из тех типов, которые якобы послужили прототипом балто-славянского ударения (*ē*-основы) — в балтийском и славянском языках и не показывают подвижное ударение.

3) Следует, поэтому, предположить переобразование ие. окситонезы в балтийскую и славянскую подвижность ударения, т. е. фонетическое оттягивание конечного ударения на первый слог в определенных условиях. Эти условия очень трудно установить, но кажется, что самым надежным является предположение, что ударение оттягивалось с конечного дифтонга, если оно не находилось на его

последнем элементе (-*án*, -*óu*, -*óí* и т. п.). Здесь возможны и иные формулировки; можно, напр., говорить о дифтонгах с нисходящей интонацией, что близко к предположению Ф. Седлачека (однако, гипотезой об оттягивании не следует *заменять* предполагаемые балт. и слав. апотонические процессы). Результатом этой протонии могло бы быть ударение с нисходящей интонацией, но — по сравнению с первичными ударениями — обладавшее, вероятно, более выразительными динамическими, экспираторными элементами; именно этим можно объяснить тот факт, что новое ударение не затронуто процессами апотонии.

4) Некоторые существенные различия славянского и балтийского подвижного ударения не удастся объяснить известными акц. законами. Здесь имеется в виду прежде всего именительный ед. ч. имен на -*os*, -*us*, -*is*, где в отличие от балт. окситонезы находится слав. начальное ударение. Те же самые отношения засвидетельствованы в дат. и предл. мн. ч., причем здесь слав. начальное ударение особенно последовательно засвидетельствовано в формах pl. tantum (*люди, дети, очи*), что очень убедительно говорит об его архаичности. Прежний параллелизм с балт. акцентуацией подтверждает ситуация в *a*-основах, где не встречаются явления протонии в вышеуказанных формах.

Кажется, что здесь необходимо предположить фонетическое (прототоническое) оттягивание ударения, т. е. более раннюю дезакцентуацию некоторых конечных редуцированных гласных (с обусловленную их происхождением), вне которой оставался хотя бы тот редуц. гласный, который происходит из сочетаний гласных с пословыми согласными (род. мн. ч.; им.-вин. ед. ч. ис. *barutona neutra* → слав. *охутона masc.*); имея в виду дифтонгический характер этих сочетаний, следует признать, что возможность подобного хронологического различия в ослаблении конечных сверхкратких является вполне естественной. Эта гипотеза позволяет объяснить несколько явлений:

— расхождение между слав. и балт. ударением в им. ед., а также в дат. и предл. мн. ч.;

— экспансивность подвижного ударения в именах на -*os*, -*us*, -*is*;

— чакавский тип *zīb-zībà* и факт, что ис. *barutona neutra* при переходе в м. род не совпали с тем же акц. типом м. рода.

Возможно также, что предполагаемое хронологическое различие в ослаблении конечных редуцированных помогло бы разъяснить соотношение *rodkь* (им. ед. ч.): *rdokь* (род. мн.), которое иначе трудно объяснить.

5) Долготу определенного слога нельзя считать прямой причиной появления восходящей интонации. Следовательно, надо искать особое объяснение восходящего характера ударения славянских *barytona*. Результаты исследований И.-С. определенным образом облегчают понимание этого процесса: превращение ударения ие. *barytona* в протоакут может представлять собой явление параллельное с апотонией И.-С.

Следовательно, объяснение ударения типа *nāgъ, sŭnъ*, вин. *gōlvъ* при помощи аналогии (мнимый прежний акут якобы заменялся циркумфлексом в подвижной акц. парадигме — Мейе и др.) — становится излишним, даже и необоснованным. Такие ударения с большой последовательностью — большей, чем можно было бы ожидать в морфологических процессах — проведены не только в именной, но и в глагольной парадигме (см. указанное место у Дыбо); объяснение этого явления аналогией представляет собой, в сущности, слабое звено в самых известных акцентологических теориях.

6) Признанию фонетического характера правила И.-С. препятствуют исключения, которые он допускает: *perb* и т. п. (см. в разделе IV, 6<sup>o</sup>) — непосредственно из ие. *oxytona*; *mōrje* (16<sup>o</sup>) — из ие. *barytona*, в отличие от того же слав. типа с древней долготой (*jāje* и т. д. — 33<sup>o</sup>); *vērte* (25<sup>o</sup>) — также из ие. *barytona*; подобным образом И.-С. объясняет превращение ие. *barytona* *masc.* в слав. *heterotona*. Кажется, что эти отступления от правила не нужны. Основным объяснением здесь может быть факт, что ие. миксотония (различный акц. т и п в ед. и мн. числе) в прасл. языке не удержалась. Вполне естественно, что направление славянского выравнивания акц. парадигмы могло быть различным в отдельных словах — в зависимости от относительной частоты ед. и мн. числа — так что среди славянских окситонированных *o-neutra* следует ожидать слова с различным первоначальным ударением; все же кажется, что окситонеза (славянская, из ие. баритонезы), в основном, была более экспансивным типом и что основное направление выравнивания было в пользу окситонированного типа (в этом смысле очень показателен тот факт, что почти все славянские *heterotona o-neutra* стремятся к семантическому типу *sing. tantum*, так что влияние мн. числа можно не принимать во внимание: *prōso, vērje, zōlto* и т. д.). Таким образом, состав славянских типов *o-neutra* может быть разнородным:

— слав. *oxytona*: из ие. *oxytona* под влиянием баритонированного множ. числа; из ие. *barytona* в тех случаях, где форма ср. рода могла быть восстановлена на основании грамматического рода (ср. IV, 10<sup>o</sup>, 11<sup>o</sup>);

— слав. *heterotona*: из ие. *oxytona*, когда обобщалось ударение ед. числа; отдельные случаи, может быть, из ие. *barytona*, где обобщался акцентуационный тип мн. числа;

— расхождения с латышским (*sīto* и т. п., ср. IV, 34<sup>0</sup>) не нужно объяснять только как латышские новообразования, т. е. здесь можно видеть результат неодинакового выравнивания акц. парадигмы в отдельных случаях.

В основах на *-mъ/men-* типы *běrmę* и *plemę-plemène* совсем совпадают с правилом И.-С. (если оно формулируется как определенная фонетическая закономерность, состоящая в том, что древнее ие. ударение передвигалось с кратких слогов на один слог к концу слова) и с параллельным изменением ие. ударения на долгих слогах. Требуется объяснения слав. подвижное ударение в *věrmę* (или *vertę*?) — *věrmene*, так как в этом морфологическом классе ие. окситонеза не засвидетельствована; здесь надо считаться или с неполнотой сведений о ие. ситуации, или же с обобщением ударения мн. числа (поскольку и здесь существовала ие. миксотония).

В основах на *-os/es-* не нужно прибегать к подобному объяснению, если согласиться с изложенным предположением о более ранней, прототонической дезакцентуации редуцированных окончаний.

### 3.

Исходя из вышеизложенного, автор считает, что концепция И.-С. была бы более приемлемой в несколько модифицированной форме и что основным выводам И.-С. более соответствует следующая о б щ а я с х е м а развития ие. ударения в праславянском (или дославянском) языке (примеры см. в разделе VII):

1) Частичный переход ие. долгих *oxytona* в *barytona*, обусловленный предупредительной долготой определенного происхождения.

2) Славянская и балтийская прототония в некоторых окситонированных формах (возникновение балто-славянской подвижной акц. парадигмы — модифицированное правило Седлачека).

3) Славянская апотония (правило Иллича-Свитыча), т. е. передвижение ие. краткого ударения на следующий слог;

— параллельное изменение ие. ударения на долгих слогах в славянский протоакут.

4) Славянская прототония, т. е. первая дезакцентуация редуцированных окончаний (*-os, -us, -is -u...*).

5) Новоаккутовая рецессия ударения *апотонического происхождения*:

— с конечных редуцированных слогов в позициях не охваченных вышеупомянутой дезакцентуацией;

- со срединных редуцированных гласных;
- в некоторых позициях: со слогов непосредственно предшествующих конечным редуцированным гласным (может быть, перед такими редуцированными окончаниями, которые не подлежали вышеупомянутой протонии, когда на них находилось ударение?).

Этим праславянская акцентуация приобретает свой окончательный вид, т.е. приводится к тем основным отношениям, которые можно непосредственно реконструировать, исходя из данных отдельных славянских языков (прасл. нисходящее ударение — краткое и долгое — является результатом обеих протоний, в то время как в иных случаях — не считая проблемы нового циркумфлекса — мы встречаем ударение акутового характера).

В самом деле, в кажущемся разнообразии предполагаемых прасл. процессов передвижение звуковой кульминации к концу слова проявляется как общая тенденция. Протония, наоборот, обусловлена особыми явлениями в конечной части слова (редукция); до некоторой степени это характерно и для третьего из самых значительных праславянских акцентуационных процессов — т.е. для новоаккутовой рецессии, которая, повидомому, в момент разделения прасл. языка являлась еще незаконченным процессом. Принимая во внимание продолжительность периодов, не удивительно было бы и еще большее разнообразие фонетических процессов в праславянской акцентуации.

Высказанные предположения позволяют несколько уменьшить значение, придававшееся влиянию морфологического выравнивания на оформление прасл. акцентуационных соотношений; более того — они позволяют поставить это влияние в реальные границы, какие можно ожидать в полиакцентной системе. А именно, в одноакцентной либо двухакцентной системе влияние аналогии может выявляться гораздо сильнее, чем, например, в четырехакцентной, так как количество точек соприкосновения между различными типами парадигм стоит в обратной пропорции к числу ударений. Кроме того, вышеприведенная концепция ограничивает до некоторой степени роль долгот, которая, повидомому, слишком выдвигалась в некоторых акцентологических теориях.

Графическое изображение высказанных предположений о соотношениях не. и прасл. ударений см. на стр. 255.

В VIII—IX разделах автор делает попытку применения изложенной концепции на определенные акцентуационные явления и указывает на некоторые невыясненные вопросы, которые, однако, не мешают считать правило В. М. Иллича-Сбытыча о славянской апотонии надежным основанием для дальнейших акцентологических исследований.